

Malmö högskola
Lärande och samhälle
Barn unga samhälle

Examensarbete
Grundnivå
15 högskolepoäng

**Individanpassad undervisning i en
förskoleklass**
Lärarnas reflektioner

Individualized teaching in a preschool class
teachers' reflections

Emma Anzelius
Elin Prytz

Lärarexamen 210hp
Barndoms- och ungdomsvetenskap
2012-11-09

Examinator: Gun Persson

Handledare: Fanny Jonsdottir

Sammanfattning

Individanpassad undervisning i en förskoleklass, lärarnas reflektioner- Individualized teaching in a preschool class, teachers' reflections (2012).
Emma Anzelius och Elin Prytz. Lärarutbildningen, Malmö högskola.

Syftet med studien är att synliggöra lärarnas reflektioner om individanpassad undervisning, samt hur den konkretiseras i en förskoleklass. Studiens tre frågeställningar är: *Hur talar lärarna om individanpassad undervisning?*, *Hur synliggörs lärarnas pedagogiska ledarskap i undervisningssituationer?* samt *I vilken utsträckning och på vilket sätt tar lärarna hänsyn till varje elevs behov och förutsättningar i undervisningssituationer?* Detta undersöks utifrån ett sociokulturellt perspektiv på barns lärande. Examensarbetet tar avstamp ifrån de centrala begreppen, *det pedagogiska ledarskapet* och *individanpassad undervisning*. Studien baseras på en kvalitativ forskningsmetod med intervjuer och observationer av lärarna samt deras undervisning.

Resultatet visar att lärarna anser att individanpassad undervisning är av betydelse för elevers lärande. Lärarnas egna uppfattningar om vad individanpassad undervisning betyder visade sig vara likartad, men hur lärarna bedriver individanpassad undervisning varierar, både i utförande och i omfattning. Lärarna menar överlag att om individanpassad undervisning skall kunna praktiseras krävs ett varierat arbetssätt. Slutsatser som kan dras av studiens resultat är att det pedagogiska ledarskapet tenderar att ha betydelse för elevernas individuella utveckling, samt för hur lärarna bedriver sin undervisning. Ytterligare slutsatser är att lärarna behöver få mer tid till att diskutera individanpassad undervisning i förskoleklassen, eftersom lärarna saknar en gemensam grund för i vilken utsträckning som den individanpassade undervisningen skall bedrivas.

Nyckelord: Det pedagogiska ledarskapet, individanpassad undervisning, material, sociokulturellt perspektiv, varierat arbetssätt

Förord

Att skriva ett examensarbete har varit intressant och utvecklande för oss inför vårt kommande yrke, men det har även varit en tidskrävande berg- och dalbana med både upp- och nedgångar. Arbetet har dock underlättats av att vi var två personer, som stöttade och motiverade varandra när orken och motivationen inte fanns. Under hela processen har vi gemensamt arbetat fram examensarbetets olika delar som slutligen knöts ihop till en helhet.

Vi vill ge ett stort tack till alla som har medverkat och underlättat för oss i vår process att skriva detta examensarbete. Tack vill vi ge till, Fanny Jonsdottir som varit vår handledare genom arbetet, och Gun Persson som har varit vår examinator. Ytterligare tack vill vi ge till lärarna, eleverna och vårdnadshavarna till barnen i förskoleklassen, ni har varit tillmötesgående och möjliggjort för oss att skriva detta examensarbete. Vi tackar även varandra för allt stöd och hjälp som vi har gett till varandra under skrivandet.

Emma Anzelius och Elin Prytz

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	9
1.1 Syfte och frågeställningar	10
2. Litteraturgenomgång	11
2.1 Ett sociokulturellt perspektiv på barns lärande	11
2.2 Individualisering	12
2.3 Det pedagogiska ledarskapet	13
3. Metod	16
3.1 Metodval	16
3.1.1 Kvalitativ intervju	17
3.1.2 Ostrukturerad observation.....	18
3.2 Urval.....	19
3.3 Genomförande.....	20
3.3.1 Forskningsetiska överväganden	21
3.3.2 Analysbeskrivning	23
4. Analys.....	24
4.1 Lärarnas reflektioner kring individanpassad undervisning	24
4.1.1 Faktorer som påverkar individualiseringens utrymme	26
4.1.2 Varierat arbetssätt.....	27
4.1.3 Gruppens betydelse för den enskilde eleven	29
4.1.4 Sammanfattning och slutsatser.....	30
4.2 Det pedagogiska ledarskapet	30
4.2.1 Idas pedagogiska ledarskap.....	31
4.2.2 Saras pedagogiska ledarskap.....	32
4.2.3 Petras pedagogiska ledarskap.....	33
4.2.4 Struktur och motivation	34
4.2.5 Sammanfattning och slutsatser.....	34
4.3 Planering och undervisning utifrån varje elev	35
4.3.1 Material	36
4.3.2 Sammanfattning och slutsatser.....	38
5. Diskussion	39
5.1 Kritisk reflektion kring metod	39
5.2 Slutsatser och resultatdiskussion.....	40
5.3 Förslag på förändring i förskoleklassen	42
5.4 Förslag på fortsatt forskning	42

Referenser.....	43
Bilaga 1.....	46
Bilaga 2.....	47

1. Inledning

Alla människor är unika enskilda individer och lär sig på varierande sätt utifrån olika förutsättningar (Säljö 2000:12). Fokus i detta examensarbete ligger på individanpassad undervisning, eftersom det är en central fråga i dagens skolverksamheter, vilket belyses i *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*, Lgr 11 (Skolverket 2011a). Skolverket (2011a) poängterar vikten av att individanpassa undervisning i skolan exempelvis genom följande citat, ”Undervisningen ska anpassas till varje elevs förutsättningar och behov” (Skolverket 2011a:8). Vinterek (2006:41–43) menar att den individanpassade undervisningens mål är att eleven skall främjas till fortsatt kunskapsutveckling. Samtidigt som det skall tas hänsyn till den enskilde eleven behöver undervisningen även anpassas till klassen som grupp, vilket gör individualisering till en svår uppgift för lärarna. Individanpassad undervisning innebär att skolan skall anpassas till eleverna istället för tvärtom. Stensmo (2008:36–37) belyser problematiken mellan verksamhetens innehåll i förhållande till läroplanen med hänsyn till elevernas varierande bakgrunder samt kunskapsnivåer. I enlighet med Lgr 11, hävdar Stensmo att det är lärarens uppgift att utgå ifrån eleverna och deras intressen vid planering och genomförande av undervisning.

Denna studie har sin utgångspunkt i en förskoleklass, eftersom det är där som elever möter skolans verksamhet för första gången. I förskoleklassen blandas fri lek med styrda aktiviteter, vilket gör att det ställs krav på lärarna, att fånga upp och möta elever på deras varierande kunskapsnivåer. Den individanpassade undervisningen gör det möjligt för elever att utvecklas optimalt och därför bör undervisningen individanpassas redan i förskoleklassen.

Examensarbetet lyfter fram lärarnas uppfattningar om innebörden i individanpassad undervisning, samt hur den kan praktiseras i verksamheten. Det innebär att det pedagogiska ledarskapet kommer att genomsyra arbetet, eftersom ledarskapet ligger till grund för undervisningens kvalitet. Enligt Rydberg och Bro (2009:153) innebär det pedagogiska ledarskapet att skapa möjligheter för elevers utveckling. Hur lärarna skapar förutsättningar för lärande, vilka kunskaper och vilken tilltro till den egna förmågan som eleverna tillägnar sig, påverkar hur de sedan blir som fortsatta samhällsmedborgare.

Stensmo (2008:37) menar att det är lärarna som ansvarar för vilken plats den individanpassade undervisningen får i klassrummet samt i vilken utsträckning som den praktiseras. Varje elev skall stöttas för att klara av de uppgifter och utmaningar som han eller hon möter i skolan, för att kunna utvecklas som enskild individ (Skolverket 2011a:10). För att varje elev skall kunna stöttas, är det en förutsättning att undervisningen är individanpassad, menar vi. Därför är vi intresserade av att undersöka hur individanpassad undervisning kommer till uttryck i en förskoleklass sett utifrån lärarnas perspektiv.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med den här studien är att belysa hur lärare i en förskoleklass talar om individanpassad undervisning utifrån elevers olika förutsättningar och behov samt hur den konkretiseras i verksamheten.

För att uppnå studiens syfte ställs följande frågeställningar:

- Hur talar lärarna om individanpassad undervisning?
- Hur synliggörs lärarnas pedagogiska ledarskap i undervisningssituationer?
- I vilken utsträckning och på vilket sätt tar lärarna hänsyn till varje elevs behov och förutsättningar i undervisningssituationer?

2. Litteraturgenomgång

Under det här avsnittet presenteras och synliggörs för studien relevanta teorier och tidigare forskning. Examensarbetet tar avstamp i ett sociokulturellt perspektiv. De centrala begreppen som kommer att genomsyra arbetet är *individualisering* samt *det pedagogiska ledarskapet*.

2.1 Ett sociokulturellt perspektiv på barns lärande

Det sociokulturella perspektivet utifrån Vygotskijs teori är aktuellt i dagens skolverksamheter, eftersom samspel för lärande är en central del i Vygotskijs teori (Egidius 2009:83–84). Enligt ett sociokulturellt perspektiv lär barn i samspel med andra, det kan vara föräldrar, lärare eller andra barn. Den kunskap som den enskilde tillägnar sig, är beroende av tidigare erfarenheter och vilken situation barnet befinner sig i. Det som påverkar utvecklingen är den kultur barnet växer upp i, samt de sociala samspelet (Hwang & Nilsson, 2003:48–50). Detta perspektiv innebär att människan konstant förändras och utvecklas, eftersom det i alla samspelssituationer finns en möjlighet till lärande, vilket gör att lärandesituationer skapas kontinuerligt (Säljö 2000:119).

Begreppet den proximala utvecklingszonen är en viktig del i det sociokulturella perspektivet (Hwang & Nilsson 2003:50). Den proximala utvecklingszonen innebär att lärandet kan ske på en något högre nivå än där barnet befinner sig just nu. I början får barnet handledning och stöd av någon mer erfaren person för att efterhand klara sig självständigt. På detta sätt utvecklar barnet kunskaper tillsammans med andra som barnet inte skulle gjort på egen hand. Genom att vara lyhörd och se var eleverna befinner sig kunskapsmässigt för att kunna lägga undervisningen på lämplig nivå, hjälps eleverna in i utvecklingszonens nästa fas vilket innebär att elevernas kunskaper gradvis ökar (Hwang & Nilsson 2003:50).

Det sociokulturella perspektivet är relevant för examensarbetet, eftersom det behandlar den enskildes individuella utveckling sett ur både individens och gruppens perspektiv.

2.2 Individualisering

Begreppen individualisering och individanpassad undervisning kommer att användas parallellt i examensarbetet, eftersom de har likartade betydelser. Individualisering betyder att undervisningen skall utgå från den enskildes förutsättningar, behov, samt intressen (Nationalencyklopedin 2012). Vinterek (2006:17–18) menar att individualisering är ett svårdefinierat begrepp, vilket påverkar hur det används i skolan. Det saknas en gemensam grund för individualiseringens betydelse i skolverksamheter, vilket gör att tolkningen påverkas av lärarens egen syn. Detta leder till att begreppet kan ha individuell betydelse för varje lärare.

Vinterek (2006:17–18;41-43) poängtrerar att individualiseringens syfte är att eleverna skall få breda och varierande kunskaper och utvecklas vidare. Genom att använda sig av individanpassad undervisning finns en förhoppning att undervisningen effektiviseras samt att eleverna känner att de har möjlighet att påverka sitt lärande genom individanpassade uppgifter (Vinterek 2006:50).

För att följa läroplanen måste undervisningen individualiseras, menar Stensmo (2008:47), genom att exempelvis anpassa uppgifterna och tidsramen för eleverna att genomföra uppgifterna. Vinterek (2006:36;41-43) anser att hela skolans innehåll går att anpassa till den enskilde eleven, men hur stor del av undervisningen som individualiseras är beroende av elevers individuella behov och förmågor som kan variera. Genom att utgå ifrån vad den enskilde eleven behöver, exempelvis varierande material och miljöer, skapas den individuella undervisningen.

Vinterek (2006:10) menar att begreppet individualisering omfattar varierande aspekter, exempelvis innehåll, material, tid samt studiemiljön. Dessa aspekter kan varieras på oändligt många sätt och variationen är en förutsättning för att individualisering skall kunna ske.

Enligt Stensmo (2008:47) bör eleven själv få möjlighet att välja material utifrån sitt eget intresse, eftersom det ökar motivationen till lärande. Förutom detta bör elever ha möjlighet att arbeta med delar av det gemensamma materialet eller ha samma material men med olika svårighetsgrader (Stensmo 2008:47). Vinterek (2006:44) menar dock att om undervisningen och materialet konstant utgår ifrån elevens eget intresse finns risken att delar av skolans kunskapsmål inte uppnås, eftersom eleven kanske inte är intresserad av innehållet i vissa kunskapsmål. Att enbart utgå ifrån elevens intressen kan även innebära att skolans alla kunskapsmål uppnås, men det beror på den specifika elevens

intresse och därför kan det vara problematiskt att enbart utgå ifrån eleven. Stensmo (2000:32) anser att när elever skall lära sig nya saker kan det ibland vara fördelaktigt att dela upp den nya kunskapen i delmål som är lättare att uppnå. När alla delmålen sen är klara tillägnar eleverna sig den nya kunskapen. Att dela upp kunskapsinläring på det beskrivna sättet, görs för att bibehålla motivationen och stärka elevers självkänsla.

I dagens skolverksamheter menar Carlgren (1999:12) att lärandet ses i relation till elevens omgivning och de situationer som uppkommer i elevens vardag. Lärandet är således inte enbart beroende av tankeverksamheten, utan det är även sinnliga och sociala faktorer som påverkar lärandet. Johansson, Skillström-Carlsson och Ring (2007:13) poängterar att vi lär oss genom syn, hörsel, känsel och beröring. Elever behöver därför ha skiftande arbetsuppgifter där de får möjlighet att använda olika uttrycksformer.

Enligt Jensen (2011a:57–59) är utformandet av miljön ett centralt område i läraryrket, eftersom miljön har betydelse för vad elever kan åstadkomma. Johansson m.fl. (2007:26) anser att elevens arbetsplats bör vara anpassad efter den enskildes behov, för att eleven skall kunna utvecklas optimalt. Därför behöver klassrummet vara utformat på ett varierande sätt, där olika miljöer kan finnas i samma rum och detta är lärarens uppgift att skapa.

Maltén (2003:117) problematiserar den individuella undervisningen sett ur lärarens synvinkel. Han lyfter frågan om hur läraren ska anpassa undervisningen utifrån en klass varierande förutsättningar och behov. Vem skall det tas hänsyn till och är det möjligt för en lärare att individanpassa undervisningen till en hel klass eftersom läraren har begränsade resurser (Maltén 2003:117). Vinterek (2006:41–43) poängterar att vid individualiserat arbete finns risk för att den anpassade undervisningen krockar med gruppens behov, vilket lärarna behöver vara medvetna om och ta ställning till.

2.3 Det pedagogiska ledarskapet

I examensarbetet definieras det pedagogiska ledarskapet som lärarens förmåga att skapa en undervisning som låter eleverna utvecklas efter sin egen förmåga (Jensen & Løv 2011:16). Det pedagogiska ledarskapet innefattar enligt Jensen (2011a:57–59) flera olika aspekter, som att ta ansvar för relationerna i undervisningen och undervisningens kvalitet. Att vara ledare innebär att elevernas lärande, utveckling och trivsel står i fokus

för undervisningen. Jensen menar vidare att när lärare planerar lektioner används deras olika kunskaper och insikter för att berika, samt variera innehållet.

Maltén (2003:11) menar att det strävas efter ett aktivt kunskapssökande hos eleven där läraren skall vägleda och stötta eleven i undervisningen. För att kunna hjälpa eleven på ett utvecklande sätt krävs ett kritiskt förhållningssätt hos läraren, där den egna insatsen ständigt analyseras och omprövas. Hermansen (2011:89) menar att det är avgörande för elevers prestationer att läraren förmedlar kunskaper på ett sätt som gör att eleverna kan ta till sig undervisningen. Om inte kunskaper förmedlas givande till eleverna riskerar undervisningen att bli meningslös. För att undervisningen skall bli givande anser Maltén (2003:135) att elevernas egna erfarenheter och tankar bör finnas med. Genom att arbeta på detta sätt blir elevernas egna tankar motivationen till fortsatt kunskapsutveckling, eftersom det skapas möjligheter för elever att bearbeta och vidga sina erfarenheter.

Läraryrket innefattar makt och auktoritet som kan användas på olika sätt med hjälp av kommunikation (Jensen 2012:118). Enligt Nilsson, Wagner och Rydstav (2008:68) är kommunikationen mellan lärare och elev betydelsefull, eftersom elevens motivation till lärande stärks genom det egna yttrandet. Om kommunikationen inte är fungerande i undervisningen finns risken att eleverna tillägnar sig ytliga istället för djupa kunskaper. Enligt Jensen (2012:100;118) kan makten som lärarna har användas som ett redskap för att antingen skapa positiva eller negativa relationer. Detta i sin tur påverkar hur elevens lärande blir. Det är centralt att det finns en god relation mellan elev och lärare, eftersom det främjar lärandet.

Stensmo (2000:8) poängterar att alla lärare är olika och de har styrkor och svagheter, precis som elever, och det krävs träning samt erfarenhet för att lyckas bli en bra lärare. Nilsson (1999:18) menar att ett verktyg för att utvecklas som lärare är att skriva lärardagbok, eftersom det underlättar analysen av undervisningen på ett konkret sätt. Lärardagboken är även ett stöd för att se sin utveckling, eftersom möjlighet finns att gå tillbaka och granska undervisningen återkommande gånger.

Enligt Stensmo (2008:32;37) skapas lärarnas ledarskap utifrån skolans begränsningar, som är kontrollerade av styrdokument. Lärarens pedagogiska grundsyn är det som möjliggör respektive förhindrar utveckling i klassrummet för varje enskild elev. Den pedagogiska grundsynen innefattar den enskilda lärarens tankar och åsikter om skolan och dess uppdrag. Detta i sin tur påverkar hur läraren agerar och bemöter

eleverna i klassrummet, samt vilken tid de lägger ner på sin planering (Stensmo 2008:32;37).

3. Metod

I metodkapitlet beskrivs och motiveras val av metoder, urval, genomförande samt forskningsetiska överväganden.

3.1 Metodval

Larsen (2009:17) poängterar vikten av rätt metodval för den specifika undersökningen som skall genomföras, eftersom den valda metoden har stor betydelse för resultatet. Kunskap om olika metoder är en central del för att få en bred och användbar empiri, vilket är grunden för att studien skall bli givande, menar Larsen (2009:17). Hon hävdar vidare att det är centralt att veta syftet med undersökningen, eftersom det annars kan bli svårt att välja rätt metod. Det är examensarbetets syfte och frågeställningar som ligger till grund för de metodval som görs, eftersom målet med studien är att kunna besvara dessa (Larsen 2009:17).

Det här examensarbetet baseras på den kvalitativa forskningsmetoden vilken innebär att en djup förståelse för syfte och frågeställningar önskas få (Patel & Davidson 2003:118).

Stukát (2011:132–138) belyser att undersökningens styrkor och svagheter skall diskuteras genom att dess reliabilitet och validitet synliggörs. Reliabiliteten är tillförlitligheten på undersökningen, medan validiteten anger giltigheten, det vill säga om undersökningen mäter det som skall undersökas.

Studien är utformad som en fallstudie, eftersom en specifik förskoleklass står i fokus genom hela arbetet. Att göra en fallstudie innebär att en mindre avgränsad grupp studeras för att få ett helhetsperspektiv (Patel & Davidson 2003:54–55). Patel och Davidson (2003:54–55) menar även att vid fallstudier används ofta olika insamlingsmetoder exempelvis intervjuer och observationer, för att få flera olika infallsvinklar på samma område. Intervjuer med berörda lärare och observationer av lärarstyrda, planerade aktiviteter, samt arbetspass har genomförts för att undersöka komplexiteten och få en specifik förståelse inom området. Examensarbetet har ett induktivt förhållningssätt. Enligt Bryman (2002:22;34) innebär det induktiva förhållningssättet att det är empirin som bygger upp teorierna och det förhållningssättet används vid kvalitativa undersökningar.

I jämförelse med kvantitativa forskningsmetoder tenderar bortfallet att bli mindre vid användandet av den kvalitativa metoden, eftersom personliga möten med ett mindre antal inblandade människor, minskar risken för avhoppare (Larsen 2009:26). För att få ett omfattande samt detaljerat material valdes att intervjua och observera samma lärare. Detta gjordes eftersom intervjuer och observationer kompletterar varandra, med olika infallsvinklar till undersökningsområdet.

3.1.1 Kvalitativ intervju

Studiens intervjuer har genomförts som kvalitativa intervjuer, eftersom denna form bäst lämpar sig för studiens ändamål, som är att belysa lärarnas synvinkel inom det valda ämnesområdet. Kvale och Brinkmann (2009:17) menar att i den kvalitativa forskningsintervjun är det utifrån intervjupersonernas synvinkel som det undersökta området försöker förstås. De hävdar även att mening skall skapas utifrån intervjupersonernas tankar och erfarenheter, vilket kan vara en svår uppgift. Enligt Patel och Davidson (2003:78) är en kvalitativ intervju ett samtal där alla parter är involverade och hjälper till att skapa samtalet. Denna form av intervju ger stort utrymme till dialoger mellan den som intervjuar och intervjupersonen. En fördel med att genomföra en intervju är den personliga kontakten som skapas med intervjupersonerna.

De genomförda intervjuerna utfördes som ostrukturerade, vilket innebar att intervjupersonen hade stort inflytande och möjlighet till påverkan under samtalets gång. Larsen (2009:84) anser att vid denna intervjuform används olika infallsvinklar inom det berörda ämnet samt en guide, som det skall samtalas kring innan intervjun avslutas. Intervjuguiden (se bilaga 1) är områden nära frågeställningen för studien, vilket leder till att svaren blir relevanta. Även om intervjuerna var ostrukturerade, fanns en viss struktur genom intervjuguiden, för att underlätta för alla inblandade. Larsen (2009:84) hävdar att utan någon form av struktur finns det risk att intervjun tappar fokus, samt att det blir svårt att jämföra svaren. Det kan vara lätt hänt att den som intervjuar tar över samtalet, vilket kan leda till att intervjupersonen inte får framföra sin åsikt. Det är av stor betydelse för den här studiens trovärdighet att lärarna har möjlighet att framföra sina egna åsikter under intervjuens gång. Meningen är att empirin skall bli verklig, personlig, samt representera lärarnas tankar och verksamhet.

Under intervjuerna har både videofilmning och fältanteckningar gjorts för att få ett kompletterande material. Intervjuerna videofilmades efter samtycke dels för att kameran

var lättillgänglig, men också för att underlätta den kommande analysen av samtalet. En diktafon hade även fungerat vid intervjuerna, eftersom fokus under intervjuerna var det som lärarna sa och inte hur de betedde sig. Larsen (2009:94) lyfter en fördel med att videofilma intervjuer, som är att det är möjligt att se samma frekvenser upprepade gånger, samt att upptäcka nya detaljer i svaren. En nackdel är den omfattande tidsåtgång som krävs för att transkribera intervjuerna. Larsen (2009:94–95) beskriver att den största nackdelen med inspelning av empiri är risken för att de inspelade kan bli osäkra och inte bete sig på samma sätt som om inspelning inte skett.

3.1.2 Ostrukturerad observation

Patel och Davidson (2003:87) menar att det är genom observationer som människor inhämtar vardaglig information. Denna information färgas av personens bakgrund och egna erfarenheter. Valet att använda observation i denna studie var för att få ett komplement till intervjuerna samt för att få ett annat perspektiv på samma ämnesområde. Patel och Davidson (2003:88) poängterar att under observationer skapas möjligheter att se vad som händer här och nu. För att observationerna skulle berika empirin videofilmades dem, efter samtycke från alla inblandade. Att observationerna videofilmades kan ha påverkat hur lärarna och eleverna i förskoleklassen uppträdde. Risk finns att lärarna och eleverna inte agerat på samma sätt om vi inte varit närvarande eller om vi enbart observerat, utan att filma. Vi valde ändå att filma, eftersom det då är lättare att gå tillbaka och analysera händelserna. Genom att vi var närvarande under observationerna kan empirin ha påverkats, även om vi ansåg att elever och lärare uppträdde opåverkade och fokuserade på aktiviteter samt arbetspass. Under observationerna gjordes även fältanteckningar för att synliggöra specifika händelser. Enligt Bryman (2002:292–293) är fältanteckningar ett bra komplement till observationer eftersom de tillför intryck och detaljer som kan vara svåra att uppmärksamma vid genomgång av det inspelade materialet.

En ostrukturerad observation användes vilket Patel och Davidson (2003:94) menar är en observation som inte har någon fast händelse som observeras utan hela händelseförloppet är i fokus. Den ostrukturerade observationen valdes eftersom examensarbetets syfte och frågeställningar inte kan besvaras efter ett i förväg planerat observationsschema. En möjlighet att se helheten och inte enbart enstaka moment efterfrågades, vilket var ytterligare en anledning till att denna observationsform valdes.

Den ostrukturerade observationen kan genomföras på olika sätt och i denna studie valde vi att vara icke deltagande observatörer, vilket innebar att vi var synliga men passiva under observationerna. Larsen (2009:90) menar att under icke deltagande observation är det av stor betydelse att de observerade personerna inte påverkas av att utomstående närvarar och observerar. Patel och Davidson (2003:96) menar att även om observatörerna väljer att vara icke deltagande, finns risk att empirin ändå påverkas av deras närvaro. En fördel med den icke deltagande observationen är att observatören ges möjlighet att utifrån ett utomstående perspektiv granska och objektivt, i den mån det är möjligt, förhålla sig till den situation eller händelse som behandlas. Detta skapar möjligheter, för nya upptäckter samt ett nyansrikt material. En nackdel är dock att observatören måste ägna tid åt att sätta sig in i den observerade situationens företeelse, för att bästa förståelse skall kunna uppnås. Risk finns annars att misstolkningar och missförstånd kan uppstå, vilket skulle kunna färga materialet.

3.2 Urval

Patel och Davidson (2003:56) menar att det är utifrån studiens frågeställningar som urvalsgrupp väljs. I fokus för denna studie är lärarna i en förskoleklass som är belägen på en skola i utkanten av en medelstor stad i Skåne. Skolan har drygt 300 elever från förskoleklass upp till skolår 6. Skolan ligger i ett villaområde med mestadels elever med svensk etnicitet. Förskoleklassen består av 24 elever fördelade på ungefär hälften flickor och hälften pojkar. Det finns tre lärare varav två förskollärare och en fritidspedagog. Den ena förskolläraren är även utbildad specialpedagog. Lärarna kommer härnäst att kallas för Petra, Sara och Ida.

- Petra är fritidspedagog och gick på lärarutbildningen i Malmö. Hon fick sin lärarexamen för 2,5 år sedan och har arbetat på den berörda skolan sedan dess.
- Sara har förskollärarexamen från Norrköpings Fröbelseminarium och tog examen 1968. Hon har arbetat på den berörda skolan sen 1992 och i förskoleklassverksamheten sedan 1994.
- Ida är förskollärare och specialpedagog och har arbetat i skolans verksamhet sedan 1980. Hon har arbetat på den berörda skolan sedan 2004.

En tidigare kännedom om den aktuella förskoleklassen och de berörda lärarna fanns innan studien skulle påbörjas, vilket var en anledning till att den valdes. En annan bidragande orsak till att förskoleklassen valdes, var att lärarna visade intresse och öppenhet för studiens syfte. Förskoleklassen ansågs intressant för att samla in empirin i, eftersom lärarna som arbetar i förskoleklassen bland annat har olika bakgrunder och utbildningar. Därför ansåg vi att empirin skulle kunna bli givande för vår studie.

Lärarna och eleverna i förskoleklassen arbetar med materialet, *Språk och mattelekar med Mamma Mu*, (Fylking & Wirmark 2007) men lärarna arbetar inte efter någon specifik pedagogisk inriktning.

3.3 Genomförande

Ett par veckor före studiens genomförande delades information om studien ut till vårdnadshavarna. Det införskaffades medgivande och tillstånd för de involverade, eleverna och lärarna att medverka i vår studie. Det gjordes i form av att vi delade ut information (se bilaga 2) till elever, vårdnadshavare och de berörda lärarna. Efter detta bestämdes och bokades tider för intervjuer samt observationer. För att få ett relevant material är det centralt att materialinsamling har fokus på studiens syfte, eftersom det är materialet sedan ligger till grund för analysen (Larsen 2009:45). Därför valde vi att försöka vara väl förberedda inför genomförandet av vår materialinsamling, genom att förbereda intervjuguiden, fundera över eventuella följdfrågor samt hur både intervjuer och observationer lämpligast kunde genomföras.

Studien genomfördes i en förskoleklass under fyra dagar samma vecka, vårterminen 2012. Under dessa dagar har fokus varit på lärarna och hur de talar om och arbetar med individanpassad undervisning utifrån elevernas lärande. Alla tre intervjuerna genomfördes enskilt under första dagen på grund av praktiska skäl i verksamheten. Om tidsperioden för empiriinsamlingen varit längre hade observationstillfällena utökats, men utifrån tiden som studien hade till sitt förfogande, ansågs fyra dagar tillräckliga. Det som observerades var lärarledda aktiviteter och arbetspass, för att se hur lärarna bedriver sin undervisning i förhållande till studiens syfte. Aktiviteterna var exempelvis olika lekar och arbetspass är lärarna i förskoleklassens benämning på lektioner.

Under förskoleklassens arbetspass var eleverna fördelade i två grupper med tolv elever i varje. De utrymmen som klassen hade tillgång till var två klassrum samt ett avgränsat kuddrum. Utöver dessa fanns dramarum och målarrum att tillgå.

Första dagen började vi med två observationer av olika lärare, en samling med Ida samt ett arbetspass med *Mamma Mu* som Sara genomförde. Observationerna genomfördes i ett av klassrummen. Dagen fortsatte med den första intervjun med Sara som utfördes i det andra klassrummet. Efter en paus utfördes nästa intervju som var med Petra och därefter den tredje med Ida. Petras intervju genomfördes i köket på fritidshemmet och Idas intervju i ett avgränsat gruppum. Intervjuerna varade mellan 20-35 minuter. Den andra dagen var en utedag för alla elever och lärare i förskoleklassen, samt lågstadiet. Lärarna hade utformat olika stationer och eleverna skulle välja ut minst tre att besöka, alltifrån stationer innehållande lekar till matematik- och naturuppgifter. Vi observerade vid de berörda lärarnas stationer. Den tredje dagen observerade vi Petra i målarrummet. Hon genomförde en aktivitet som gick ut på att eleverna fick skapa sina egna morsdagskort efter givna instruktioner. Den sista dagen observerades återigen ett arbetspass med Ida, i ett av klassrummen med materialet *Mamma Mu*.

Det gjordes en till tre observationer av varje lärare. Observationerna varade mellan 30 minuter och två timmar. Under alla observationer gjordes även fältanteckningar för att komplettera filmningen och lyfta fram specifika händelser. Efter varje observation fanns det möjlighet att samtala med den lärare som haft arbetspasset eller aktiviteten och då gjordes fältanteckningar. Genom att intervjua och observera lärarna i olika sammanhang skapades möjligheter att se en helhet i hur lärarna skapar förutsättningar för individanpassad undervisning.

3.3.1 Forskningsetiska överväganden

I den här studien har det tagits hänsyn till de forskningsetiska principerna som Vetenskapsrådet belyser (Vetenskapsrådet 2002). Dessa principer är riktlinjer som visar hur forskaren skall förhålla sig till undersökningsdeltagarna i en samhällsvetenskaplig studie. Principerna skyddar både forskaren och de involverade. Det finns fyra huvudkrav, dessa är informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet, samt nyttjandekravet. Informationskravet innebär att forskaren skall informera deltagarna i studie om studiens syfte samt att deltagandet är frivilligt och kan avbrytas när som helst

om så önskas. Samtyckeskravet behandlar att deltagarna själv har rätt att bestämma över sitt deltagande. Forskaren måste få samtycke från deltagarna i studien och om deltagarna är under 15 år krävs även samtycke från vårdnadshavarna. Konfidentialitetskravet belyser att uppgifter om de deltagande i studien skall förvaras på ett sätt som gör att obehöriga inte kan ta del av materialet, sekretess gäller. Konfidentialitetskravet innefattar även att deltagarnas identitet inte får avslöjas. Nyttjandekravet är det sista huvudkravet och innefattar att det insamlade materialet endast får användas till studiens syfte (Vetenskapsrådet, 2002:6–14). Dessa olika krav har genomsyrat studiens förberedelser och genomförande.

Innan studien kunde påbörjas gjordes några förberedelser. Den valda förskoleklassens lärare kontaktades för att få vi skulle få medgivande att utföra studien. Efter godkännandet från lärarna skrevs information om studiens syfte samt förfrågan om medgivande från vårdnadshavarna, eftersom eleverna var under 15 år. Denna information skickades ut till vårdnadshavarna och eleverna informerades muntligt om att vår studie skulle genomföras i förskoleklassen. Därefter fick eleverna själv välja om de ville medverka eller inte, alla elever valde att medverka. Informationen som skickades ut behandlade förutom studiens syfte, möjligheten för vårdnadshavarna att själva välja om deras barn skulle delta eller inte. Det fanns även information om sekretess som exempelvis berörde att inga namn eller skolans namn kommer att nämnas i examensarbetet. Det framkom även att materialet endast kommer att användas till den aktuella studien och att materialet kommer förstöras efter examensarbetets färdigställande. Vårdnadshavarna fick sedan en vecka på sig att svara om de gav sitt samtycke eller inte. Alla gav sitt godkännande till sina barns medverkan. Lärarna fick samma information som vårdnadshavarna om studien och lärarna påmindes om de forskningsetiska principerna i samband med studiens genomförande. Även eleverna påmindes om att de skulle bli observerade och filmade innan empiriinsamlingen påbörjades.

Under hösten kommer det att ges möjlighet för alla inblandade att ta del av det färdiga examensarbetet.

3.3.2 Analysbeskrivning

Det inspelade materialet fördes över på en dator för att sedan kunna bearbetas. Detta gjordes efter varje dags empirinsamling. Materialet vilade obearbetat över sommaren på grund av tidsbrist, för att arbetas vidare med och analyseras i september.

Höstens arbete inleddes med att intervjuerna transkriberades genom att vi tillsammans satt och lyssnade samtidigt som vi skrev ner på datorn vad intervjupersonerna sa. Vi transkriberade en intervju åt gången. Det transkriberade materialet omfattade sammanlagt 26 A4-sidor, med enkelt radavstånd. Intervjuerna skrevs ut för att lättare kunna analyseras. Därefter började vi arbeta med observationsmaterialet som bestod av fältanteckningar och filmat material. Vi tittade på observationsfilmerna samtidigt som vi renskrev dessa på datorn med stöd av fältanteckningarna som gjorts. Vi fokuserade på hur arbetspasset var upplagt i förhållande till varje elev exempelvis om alla elever fick samma uppgifter eller om det var individualiserat. Genom att göra en sammanfattning på det i observationerna som var aktuellt för vår studie, började vi se paralleller med de transkriberade intervjuerna. Sammanfattningen av observationerna blev sammanlagt 7 A4-sidor, med enkelt radavstånd, även sammanfattningarna av observationerna skrevs ut. All insamlad empiri blev slutligen nerskriven text i pappersform för lättare kunna bearbetas. Dessa texter blev utgångspunkten för vår analys.

Det valdes att göra en innehållsanalys, vilket Larsen (2009:101–102) menar är det mest använda sättet att analysera empiri på. Genom innehållsanalysen hittades mönster, samband och gemensamma drag eller skillnader i vårt empiriska material. Vi började med att tillsammans lägga fram allt material på bordet för att påbörja innehållsanalysen. Vi utgick ifrån examensarbetes syfte och frågeställningar när vi sedan började bryta ner vårt material, genom att vi använde överstryckningspennor med olika färger och markerade i texterna för att tydligt kunna se vad materialet innehöll. Därefter delades empirin in i de olika kategorierna som skapats med överstryckningspennorna. Huvudkategorierna behandlade det pedagogiska ledarskapet, hur lärarna talar om individanpassad undervisning, samt planering och undervisning utifrån varje elev. Dessa kategorier delades sedan in i underrubriker. På så sätt skapades även rubriker och analysens struktur. Vi arbetade med att skriva analysdelen genom att gå tillbaka till de utskrivna texterna återkommande gånger och därefter backade vi upp vår analys med tidigare forskning.

4. Analys

I föreliggande kapitel kommer empirin att presenteras och relateras till tidigare forskning och teorier. Utifrån lärarnas olika synvinklar, kommer individualisering och det pedagogiska ledarskapet att presenteras och belysas. Våra frågeställningar är grunden för hur analysen är uppbyggd.

4.1 Lärarnas reflektioner kring individanpassad undervisning

Nedanstående citat lyfter fram lärarnas individuella syn på individanpassad undervisning.

Individanpassad undervisning för mig innebär att undervisningen skall möta eleverna på den nivån de befinner sig på. Alla ska bli utmanande genom undervisningen /.../ alla ska känna glädje av att ta tag i saker. Det tycker jag är individanpassad undervisning och den är verkligen viktig (intervju med Ida, 120514).

Det är viktigt att arbeta individanpassat för ja, individanpassad undervisning tycker jag är att man ser utifrån barnets behov, just det barnet vad det kräver (intervju med Petra, 120514).

När jag tänker på individanpassad undervisning så tänker jag på att det finns en handledare som ger varje barn uppgifter efter dess förmåga och att de med stöd ska kunna arbeta mer självständigt /.../ vid individanpassad undervisning ser man att barn har förstått vad man vill förmedla (intervju med Sara, 120514).

Det framkom under intervjuerna att lärarna har en liknande uppfattning om vad individanpassad undervisning innebär. Lärarna är överens om att individanpassad undervisning är av stor vikt för elevers lärande. Vinterek (2006:18–19) diskuterar problematiken kring individualiseringens betydelse, vilken tenderar att påverkas av lärarnas personliga förhållningssätt till begreppet och dess innebörd. Om det inte råder konsensus om vad individualisering betyder, kan individualiseringen bli negativ i klassrummet, eftersom den inte utnyttjas på ett sätt som främjar eleverna. För att individualisering skall bli givande i klassrummet, är det centralt att lärarna ser och möter varje elev.

”Jag arbetar individanpassat till viss del, det är väl med mer eller mindre gott resultat /.../ man tar kanske mer hänsyn och kontakt med de barn som behöver det nu sen Lgr 11 har börjat användas, antingen de som är långt fram eller de som behöver stöd eller inte förstår olika saker. Jag tycker jag tar hänsyn till det, man tänker på det (intervju med Sara, 120514).

Sedan den nya läroplanen, Lgr 11 trätt i kraft lyfter Sara fram att det har blivit bekräftat att undervisningen skall anpassas efter varje enskild individ på ett sätt som det inte gjorts tidigare, vilket är en förutsättning för att individualisering skall kunna ske. Løv (2009:42) menar att ansvaret för elevens lärande inte ligger på eleven utan det är skolans ansvar och därmed lärarens. Skolverket (2011a:8-9) betonar vikten av att undervisningen anpassas utifrån varje enskild individ. Det skall enligt Skolverket (2011a) ges möjlighet för varje elev att individuellt utvecklas efter sina individuella behov och förmågor. Detta tycker Ida är av stor betydelse för elever, men hon anser att det är svårt att räkna till som lärare.

...det är alltså svårt att hinna med, för alla ska ha sin bit. Den som har det lite svårare ska få mycket stöttning och den som kan det måste ju ha uppgifter så den känner sig motiverad och inte bli skoltrött redan i förskoleklassen. /.../ Alla elever skall ha sin del samtidigt som läraren skall räkna till för klassens behov (intervju med Ida, 120514).

Idas tankar om svårigheten att som lärare hinna med varje elev diskuteras även av Maltén (2003:117), han synliggör problematiken kring vem läraren skall ta hänsyn till i förhållande till klasens varierande behov i undervisningssituationer.

Trots att Petra betonar vikten av ett individualiserat arbetssätt medger hon samtidigt att det lyser med sin frånvaro, eftersom hon inte anser att det finns behov av individanpassad undervisning i förskoleklassen. Även Ida tycker att det kunde individualiseras mer.

...jag tycker inte att det behöver individanpassas i förskoleklassen /.../ men avsaknaden av individualisering kan leda till snävhet i undervisningen (intervju med Petra, 120514).

Det individanpassas till viss del men inte i den utsträckningen som det borde eller kunde göras. Jag försöker anpassa mina arbetspass utifrån varje elevs behov, men jag skulle kunna bli bättre på det (intervju med Ida, 120514).

Det skiljer sig åt hur lärarna ser på behovet av individanpassad undervisning i förskoleklassen. Enligt Vinterek (2006:18–19) kan individualisering tolkas och

användas på olika sätt. I grunden är det lärarnas egen syn på ett elevcentrerat förhållningssätt som påverkar vilken plats i klassrummet den individanpassade undervisningen får.

4.1.1 Faktorer som påverkar individualiseringens utrymme

Orsaken till att individualiseringen delvis saknas i förskoleklassen härleds av lärarna till resursbrist inom skolan. ”Det finns tillräckligt med lokalutrymme, men inte personal för att kunna individanpassa undervisningen” (intervju med Sara, 120514). Dessutom poängteras tiden som en avgörande faktor. Den räcker inte till för att individanpassa undervisningen, anser både Sara och Ida.

... man har ju inte mycket tid att sitta och individanpassa undervisningen. Men ibland händer det, det kan gå lite då och då (intervju med Sara, 120514).

Jag tror att det är tiden som gör att man inte kan mer än att köra ett ungefär samma gemensamma undervisning till alla (intervju med Ida, 120514).

Petra tror att en annan faktor som kan förklara att individanpassad undervisning inte praktiseras i större utsträckning, beror på att många lärandeproblem som uppstår i skolan inte har visat sig i förskoleklassen.

Jag tror inte att man ser de stora problemen i förskoleklassen man ser det framförallt med stillasittande i skolan /.../ för det är fortfarande mycket fri lek i förskoleklassen (intervju med Petra, 120514).

Även förskoleklassen innehåller styrda arbetspass (Skolverket 2011b). Där ställs krav på koncentration och arbete, vilket tenderar att bli svårt för en del elever. Detta synliggörs även under delar av de utförda observationerna.

En elev tappar fokus upprepade gånger och går iväg från det lärarledda arbetspasset. Läraren försöker flera gånger att få tillbaka eleven till undervisningen, genom att kalla på honom och berätta vad eleverna skulle göra, men utan resultat. Eleven kom självmant tillbaka efter en stund, men arbetsuppgifterna förblev ogjorda (utdrag från observation av Sara, 120514).

Eftersom läraren inte får kontakt eller fångar elevens uppmärksamhet, utför han inte sina arbetsuppgifter och då finns risken att eleven halkar efter sina klasskamrater. Detta innebär att eleven som beskrivs ovan skulle kunna behöva individualisering i

förskoleklassen, för att förebygga samt hitta strategier för att arbeta med elevens svårigheter. Enligt Vinterek (2006:52–53) strävar individualiseringen mot att eleverna utvecklar kunskaper inom skolans ämnen.

Under intervjuerna framkom det att förskoleklassen tenderar att sväva i ingemansland, den tillhör inte förskolan men inte riktigt skolan heller, vilket kan vara ytterligare en faktor som påverkar individualiseringens utrymme. Sara betonar att det inte får bli för mycket skrivning i förskoleklassen, eftersom skrivandet hör till skolans uppgifter.

...vi ska inte ta ifrån skolan skrivandet, att öva skrivning, för eleverna kommer ju att få skriva jättemycket när de börjar ettan och tvåan. Men vi ska ändå skriva lite grann eller att de får upptäcka hur ord kan se ut /.../ i förskoleklassen ska det vara lite mer på lek (intervju med Sara, 120514).

När Sara säger att förskoleklassen inte skall skriva motsäger hon sig själv, eftersom hon tycker att det är viktigt med individualisering, men om undervisningen skall individualiseras bör även de elever som ligger långt fram ha möjlighet att fortsätta in i skolans material. Skolverket (2011b:8) belyser att förskoleklassen är en blandning mellan förskolan och skola, och förskoleklassen skall fungera som en bro mellan förskolan och skolan. Det skall vara en blandad undervisning med både lek och lärarstyrda arbetspass.

4.1.2 Varierat arbetssätt

Upprepade gånger under intervjuerna betonas betydelsen av att praktisera ett varierat arbetssätt, för att underlätta individualiseringen i arbetspassen. Detta för att eleverna skall behålla intresse, uppmärksamhet och motivation, menar alla lärarna. ”Om undervisningen enbart hade utgått ifrån ett arbetssätt, leder det till att många elever kan ha svårigheter att nå målen” (intervju med Petra, 120514). Sara menar att det är lärarens eget intresse som speglar den variation som undervisningen ger. En variation av undervisningen i klassrummet betonas även av Stensmo (2000:109). Han hävdar vidare att variationen kan vara allt ifrån hur elever utmanas till lärarens sätt att presentera nya uppgifter för elever.

Enligt Sara kan ett arbetspass innehålla olika moment exempelvis bilder, sånger, rim, läsning och skrivuppgifter. ”Att ha olika moment under ett arbetspass görs bland annat för att eleverna skall få möta olika miljöer under arbetspassen, genom att variera var uppgifterna skall utföras, i klassrummet eller någon annanstans, att variera sig är bra” (intervju med Sara, 120514). Johansson m.fl. (2007:26) belyser att elever skall få tillgång till olika undervisningsmiljöer för att kunna utvecklas. Kombinationen av olika delmoment under arbetspassen visades även under de flesta observationerna, exempelvis när Ida hade samling.

Under samlingen kombinerades sång med lärarstyrt berättande och fritt samtal. Läraren gick igenom fasta rutiner som dagens schema och datum tillsammans med eleverna som samtidigt fick möjlighet att berätta egna tankar och erfarenheter (utdrag ur observation av Ida, 120514).

Stensmo (2008:126) synliggör elevers behov av att få bekräftelse, de behöver känna att deras prestationer och tankar uppmärksammas genom beröm och erkännande.

Under samlingen får eleverna möjlighet att påverka arbetspasset, eftersom Ida bjuder in eleverna i samlingen, genom att fråga vad de tycker samt att låta eleverna komma med egna berättelser (utdrag ur observation av Ida, 120514).

Genom att Ida bjuder in eleverna kan de känna att de har inflytande och kan påverka vad som skall tas upp under samlingen. Eleverna får möjlighet att känna sig bekräftade, eftersom Ida lyssnar och ger feedback på det som uppkommer. Stensmo (2008:225–226) hävdar att innehållsanpassad undervisning innebär att eleven har inflytande över sina arbetsuppgifter, samt att undervisningen utgår ifrån elevens egna förutsättningar. Petra menar att arbeta med innehållsanpassat lärande innefattar vad och på vilken nivå eleverna arbetar med uppgifterna de ställs inför i skolan.

Innehållet i förskoleklassens arbetspass skall anpassas utifrån både den enskilde och klassen, och detta kan vara problematiskt, menar alla lärarna. ”Det finns många olika behov och förutsättningar i en klass, men oftast bara en lärare” (intervju med Ida, 120514).

På grund av den enskilde elevens behov kan gruppen som helhet bli lidande, men det kan även vara tvärtom, att eleven blir lidande eftersom planeringen baseras på majoriteten i klassen och vad majoriteten behöver (intervju med Petra, 120514).

Utifrån det ovanstående citatet med Petra synliggörs problematiken kring individualisering. Vinterek (2006:41–43) diskuterar behov och förutsättningar i förhållandet mellan individen och gruppen. Hon synliggör svårigheten med att balansera undervisningen på ett sätt som skall passa varje individ men även klassen.

4.1.3 Gruppens betydelse för den enskilde eleven

Ida, Sara och Petra poängterar gruppens betydelse för den enskilde elevens utveckling. Samlärandet, att elever lär av varandra genom att byta tankar och erfarenheter, värderas högt av de deltagande lärarna, eftersom gruppens gemenskap tenderar att möjliggöra fortsatt utveckling.

Gruppen kan utveckla individen och tvärtom om och som lärare är det viktigt att vara medveten om detta exempelvis vid planering av undervisning (intervju med Sara, 120514).

Jag tycker det är bra att jobba med grupper, men när eleverna är i grupper ser jag till att gruppen är blandad så eleverna kan lära av varandra. Det ska alltid finnas en i varje grupp som skall kunna läsa (intervju med Ida, 120514).

Att barnen få vara i blandade grupper, tycker jag är bra för då kan de lära av varandra och genom samarbete ökar möjligheter för lärande, eftersom elever kan utbyta tankar och erfarenheter med varandra (intervju med Petra, 120514).

Gruppens betydelse för den enskilde eleven poängteras av Stensmo (2008:178). Stensmo menar att gruppens uppgift är att komplettera gruppmedlemmarnas olika kunskaper, och målet är att eleverna skall utvecklas längre än vad varje elev hade gjort själv. Jensen (2011a:59) betonar att varje enskild individ bör bli hörd och bekräftad för att kunna delta i klassens gemenskap, vilket i sin tur gör att både individen och klassen utvecklas. Känslan av gemenskap i en klass är av stor betydelse för den enskildes utveckling, eftersom omgivningen påverkar individen, anser lärarna. Det sociokulturella perspektivet synliggör samlärandets betydelse för den enskildes utveckling. Barnet kan ha stor nytta att möta människor med högre kompetens för att lära sig av dem (Hwang & Nilsson 2003:49–50).

Ida menar att de elever som har det svårare skall få mycket stöttning och de som redan kan behöver ha uppgifter som motiverar till fortsatt utveckling.

...eleverna måste ha nya utmaningar som ska ligga snäppet över deras kunskapsnivå, för att det ska inte vara för svårt och inte för lätt. Och det är

jättesvårt tycker jag. Det är lärarens uppgift att konstant hitta nya utmaningar, för annars kan eleverna tappa motivationen (intervju med Ida, 120514).

Det som Ida förespråkar för i ovanstående citat är den proximala utvecklingszonen. Den proximala utvecklingszonen ökar barns utvecklingspotentialer genom att läraren agerar handledare och stöttar eleverna in i nästa utvecklingsfas (Egidius 2009:82–83). Genom att utmana eleverna och anpassa uppgifterna på en nivå något högre än där eleverna för tillfället befinner sig ökar möjligheterna till kunskapsutveckling (Hwang & Nilsson 2003:50).

4.1.4 Sammanfattning och slutsatser

Lärarnas tankar om individanpassad undervisning framkom under intervjuerna och kan sammanfattas som att, eleverna och deras förutsättningar och behov står i fokus för undervisningen. Genom att variera uppgifter, innehåll och moment under arbetspassen breddas undervisningen, vilket leder till att den möter fler elever. Hur individualiseringen praktiserades tenderade att variera mellan lärarna, men samstämmighet råder om att individanpassad undervisning är av stor betydelse för kunskapsutveckling hos eleverna. Sett utifrån ett sociokulturellt perspektiv belyses samlärandets betydelse för den enskildes utveckling och den proximala utvecklingszonen. Uppfattningen om individualiseringens utrymme i förskoleklassen varierar mellan lärarna, men personal- och tidsbrist poängteras som avgörande faktorer.

Slutsatsen är att det är svårt för läraren att ta hänsyn till och kombinera den enskildes behov med klassen som helhet eftersom tiden inte räcker till, för att lärarna skall kunna anpassa undervisningen utifrån varje elev i den utsträckning som lärarna önskar.

4.2 Det pedagogiska ledarskapet

Genom lärarnas individuella syn på det pedagogiska ledarskapet utvecklas arbetspassen i förskoleklassen på olika sätt vilket har framkommit under observationerna. Lärarna menar att det är betydelsefullt att betona individualiseringens vikt för att möjliggöra optimal utveckling hos eleverna.

Eleverna skall känna att de klarar av uppgifterna som de får i förskoleklassen, för att de inte ska tycka det är försvårt och ge upp /.../ det är betydelsefullt som lärare att vara väl förberedd inför varje arbetspass för att slippa onödiga avbrott och för

att jag ska kunna ge eleverna uppgifter som de klarar av (intervju med Ida, 120415).

Jensen (2011b:95) anser att det pedagogiska ledarskapet innebär att skapa lärandesituationer där det är möjligt för eleverna att arbeta fokuserat. Jensen (20011b:95) hävdar vidare att elevernas förhållningssätt till lärande kan påverkas av olika faktorer runt omkring eleven och det är upp till läraren att anpassa undervisningen utifrån varje enskild elev. Efter en lektion är det, enligt Maltén (2003:186), centralt att som lärare reflektera över sitt eget förhållningssätt och sträva efter att skapa en fördjupad kompetens inom yrket. ”Genom att vara medveten om saker som påverkar min lärarroll utvecklas även jag som lärare” (intervju med Ida, 120514). Nilsson (1999:18) lyfter betydelsen av lärardagbok vilket innebär att läraren kan analysera sitt eget sätt att undervisa samt se hur eleverna utvecklas. Detta för att kompetensutvecklas som lärare och kunna ge elever vad de behöver för fortsatt utveckling. Ida menar att utvecklas som lärare innebär att det egna pedagogiska ledarskapet förändras i takt med elevernas utveckling.

En variation i undervisningen framkom under både observationer och intervjuer med de deltagande lärarna som hade utformat varierande arbetspass med olika delmoment. Hur lärarnas pedagogiska ledarskap synliggjordes under observationerna kommer att lyftas fram i detta avsnitts underrubriker, för att visa hur lärarna i förskoleklassen arbetar. Løv (2009:41) betonar att utifrån lärarnas olika pedagogiska ledarskap synliggörs lärarens betydelse i undervisningssammanhang. Läraren skall ta ansvar för kvalitén i undervisningen gentemot både den enskilde eleven och klassen (Løv 2009:41).

4.2.1 Idas pedagogiska ledarskap

I nedanstående observationsbeskrivning i förskoleklassen synliggörs Idas pedagogiska ledarskap, genom att hon bedriver ett arbetspass som försöker fånga elevernas intressen.

Eleverna sitter tysta i en halvcirkel på golvet i bakre delen av klassrummet. Läraren Ida kommer med en stor välfylld blå tygpåse och sätter sig på en stol mittemot dem. Mellan eleverna och henne står ett litet lågt runt bord med en rutig duk. Eleverna ser spända och förväntansfulla ut och börjar tyst viska om tygpåsens innehåll. När Ida öppnar munnen pratar hon med låg stämma och tystnaden sprids bland eleverna. De lyssnar intensivt när hon frågar vad de tror finns i påsen. Eleverna blir uppspelta och kommer med många olika förslag. Efter en stunds

diskuterande fortsätter Ida lektionen, genom att öppna påsen och upp kommer leksaksdjur från världens alla hörn, på det lilla runda bordet. Hon berättar en saga, om att djuren är i fara och måste räddas från den hungriga draken genom att ta sig till borgen. Det är bara eleverna som kan rädda dem och alla vill hjälpa till (utdrag från observation av Ida, 120524).

Ovanstående beskrivning är ett utdrag ur en observation av Ida i förskoleklassen. Idas upplägg av det beskrivna arbetspasset skapar möjligheter för henne att nå eleverna på ett lekfullt och stimulerande sätt, vilket Lgr 11 förespråkar. Hennes arbetspass med sagan om djuren visar ett pedagogiskt ledarskap som fångar eleverna i kreativa och intressanta lärandesituationer, vilket leder till ett lustfyllt lärande. Skolverket (2011a:13) menar att grunden för skolans verksamhet skall bestå av att eleverna får möjligheter att utforska, vara nyfikna, samt ha lust att lära. Ida menar att undervisningen skall vara varierad och det skall vara roligt och utmanande för eleverna. Under observationen bjuds eleverna in i undervisningen genom att eleverna får ansvaret för att föra berättelsen vidare genom att rädda djuren. Det kan leda till att samhörighet och lärande mellan eleverna uppstår, för att de får möjlighet att utbyta tankar och erfarenheter och tillsammans skapa berättelsen. Genom att som lärare kunna anpassa och uttrycka ett tydligt och bestämt ledarskap öppnas möjligheter till lärande, menar Jensen (2011b:96–97).

4.2.2 Saras pedagogiska ledarskap

Sara arbetande under en observation med sång, rörelser, stavelseklappning, samt nytt extra material tillhörande *Mamma Mu*.

...Eleverna sitter på småstolar i en halvcirkel med Sara sittandes framför sig. Bredvid henne ligger en hög med häften som eleverna skall arbeta med. Sara fortsätter arbetspasset med att ta upp ett av häftena och berättar att eleverna skall arbeta med alfabetet. Sara säger till eleverna upprepande gånger att vara tysta och noga lyssna på vad hon säger, eftersom det är viktigt för att kunna arbeta med häftet. Sara går noggrant igenom alla övningarna i häftet (ca 7 sidor). Efter genomgången delas samma häfte med övningar ut till eleverna och eleverna går och sätter sig på sina platser. Vissa elever kommer igång och arbetar intensivt med häftet, medan andra räcker upp handen och behöver hjälp (utdrag ur observation av Sara, 120514).

Utifrån ovanstående beskrivning kan Saras ledarskap uppfattas på olika sätt. Ur en synvinkel kan Sara uppfattas som styrande när hon har kontrollen över arbetspassets innehåll och struktur, genom ett förplanerat schema för vad som skall genomföras under

arbetspasset, utan att eleverna får möjlighet att påverka. Stensmo (2008:39) lyfter att lärarens kontroll i klassrummet innefattar exempelvis hur eleverna skall förhålla sig till skolans uppgifter. Sara visar ur en annan synvinkel ett tydligt pedagogiskt ledarskap, när hon introducerar ett nytt arbetsmaterial, eftersom hon upprepade gånger poängterar och går igenom vad som skall göras under arbetspasset. Hon vill vara säker på att eleverna förstår det hon förmedlar och vad som krävs av dem. ”Jag tycker det är viktigt att eleverna följer med och förstår innehållet och att de är medvetna om vad som förväntas av dem” (intervju med Sara, 120514). Jensen (2011b:96–97) poängterar att lärandet påverkas av lärarens synliga ledarskap samt av de relationer som finns i klassrummet. ”Eleverna i förskoleklassen är i behov av tydliga lärarroller tycker jag eftersom de fortfarande inte är vana vid skolans undervisning och har ena benet kvar i förskolans lek” (intervju med Sara, 120514).

4.2.3 Petras pedagogiska ledarskap

Den tydliga lärarrollen och det pedagogiska ledarskapet synliggjordes även under observationen av Petra.

Eleverna sitter samlade vid ett bord format som ett stor u, inne i skapanderummet och Petra står framme vid tavlan. Petra skriver ordet *mamma* stort på tavlan och ringar in ordet. Hon frågar sedan eleverna vad de förknippar ordet *mamma* med och vad mammor kan vara bra på. Alla förslag från eleverna skrivs upp på tavlan som en mindmap. Alla elever som vill säga något får möjlighet att göra det. Utifrån alla ord som eleverna förknippar med *mamma* skall eleverna nu göra individuella morsdagskort. Petra har gjort en mall på hur kortet skall se ut som eleverna skall följa men de får dekorera och skriva själv (utdrag från observation av Petra, 120521).

Petra gav eleverna utrymme att framföra sina egna tankar och åsikter kring ordet *mamma*. Eleverna kunde därför dela med sig av tidigare erfarenheter och utbyta förslag och lära av varandra. Det fanns givna ramar för hur strukturen på kortet skulle vara, men innehållet fick eleverna utforma själv. Jensen (2011a:70) problematiserar lärarens roll gentemot eleverna. Det är lärarens uppgift att upprätthålla dialogen i klassrummen, för att undervisningen skall kunna fortskrida. Petra upprätthöll dialogen med eleverna vid ovanstående observerade arbetspass och samlärandet synliggjordes, exempelvis genom att eleverna jämförde sina kort och påverkades av hur de andra eleverna

utformade sina kort. I det sociokulturella perspektivet belyses bland annat samlärandets och språkets betydelse för barns utveckling (Hwang & Nilsson 2003:49).

4.2.4 Struktur och motivation

Enligt Ida och Sara är det viktigt att arbetspassen har en tydlig struktur så eleverna vet vad som förväntas av dem och vilket material de ska arbeta med från ett arbetspass till ett annat.

... med struktur kan eleverna lättare koncentrera sig på innehållet, istället för att fundera över ramarna för arbetspasset (intervju med Sara, 120514).

Strukturen är viktig för alla /.../ det är en trygghet för eleverna att det finns en struktur och att de vet vad som skall göras /.../ arbetspassets struktur ska inte inskränka på elevernas delaktighet och inflytande i undervisningen för annars kan de bli omotiverade. /.../ om eleverna bara behöver koncentrera sig på arbetspassets innehåll tror jag att de lär sig mer (intervju med Ida, 120514).

Det finns elever som lätt tappar motivationen och hela tiden behöver motiveras för att fortsätta lära sig, menar alla lärarna. ”För att motivera eleverna behöver läraren stötta upp med extra hjälp så eleverna själva upptäcker att det är roligt att lära sig, kanske anpassa materialet eller göra något de tycker är roligt för att fortsätta motivera dem” (intervju med Ida, 120514). Stensmo (2008:117) diskuterar motivationens betydelse i lärandesituationer. Han anser att läraren skall fungera som en motivatör för eleverna, vilket innebär att presentera uppgifter som motiverar dem.

”Kreativiteten och fantasin hos oss som lärare har betydelse för elevernas motivation, eftersom det är läraren som skall vägleda eleverna till lärande därför är det viktigt att själv kunna använda sin fantasi” (intervju med Petra, 120514). Vygotskij (1995:7) anser att kreativitet innebär nyskapande, att någonting nytt tar form. Antingen i den yttre omgivningen eller i vårt inre bestående av intellektet eller känslan.

4.2.5 Sammanfattning och slutsatser

För att sammanfatta ovanstående analysdel kan det pedagogiska ledarskapet synliggöras på varierande sätt, det framkom både under observationer och under intervjuer i förskoleklassen. Beroende på hur lärarna valde att utföra sina arbetspass synliggjordes

deras olika pedagogiska ledarskap. Det visade sig utifrån intervjuerna att lärarna tyckte att eleverna är i behov av ett tydligt ledarskap och lärarroller med struktur samt motivation som grund för undervisningen. Det framkom även att undervisningen skall byggas upp på ett lustfyllt och intresseväckande sätt för att eleverna skall tycka det är roligt att lära sig. Om eleverna behöver bekymra sig för vilket material eller vad arbetspasset skall behandla riskerar orken för nyfikenhet och framåt drivande minskas eller helt tappas menar lärarna.

Slutsatsen är att det pedagogiska ledarskapet kan synliggöras på varierande sätt med struktur och motivation som grundpelare. Det är lärarens pedagogiska ledarskap som skapar förutsättningar för en varierad undervisning i förskoleklassen.

4.3 Planering och undervisning utifrån varje elev

Ida och Petra problematiserar kunskapsbredden i förskoleklassen, att eleverna kan befinna sig på skiftande kunskapsnivåer.

...en elev är ett år efter i utvecklingen, medan en annan elev befinner sig två år länge fram. Att dessa elever sitter med på samma lektion och har samma genomgång är bekymmersamt tycker jag, och det blir även svårt att göra en planering som kan möta deras olika kunskapsnivåer (intervju med Ida, 120514).

Jag tycker att det bästa hade varit att arbeta åldersintegrerat, exempelvis att sex- till nio-åringar får gemensam undervisning, eftersom deras kunskapsnivåer varierar. På det här sättet kan en förskoleklass elev vara på en ettas eller tvåas nivå och ta del av deras undervisning samt tvärt om och det tycker jag är bra /.../ vill man leka ett tag till ska man kunna det (intervju med Petra, 120514).

Kunskapsbredden är problematisk, menar Petra och Ida, vid planering och genomförande av undervisningen. Maltén (2003:117) problematiserar svårigheten för läraren att förhålla sig till klassens varierande behov och förutsättningar, men även bekymret för läraren att individanpassa undervisningen till alla individer. Detta betonar även Jensen (2011a:70) genom att diskutera hur mångfalden i en klass kan göra det problematiskt att möta varje elev, eftersom elever har tidigare erfarenheter som påverkar deras förhållningssätt till skolan.

Petra planerar sina aktiviteter utifrån vad Ida och Sara för tillfället arbetar med, eftersom hon inte är i klassen mer än några arbetspass i veckan. ”Aktiviteter varierar det beror på vad som behöver göras, aktiviteterna kan exempelvis handla om värderingar, kompisamtal eller vara beroende på årstid” (intervju med Petra, 120514).

På vilket sätt som lärarna lägger upp sin undervisning utifrån varje enskild elev varierar vilket framkom under intervjuerna.

Jag planerar inte utifrån individen utan jag planerar utifrån gruppen, vad den behöver. Ibland blir det lätta och ibland svåra uppgifter. /.../ På så sätt anpassas det delvis till individen, eftersom eleverna befinner sig på olika nivåer (intervju med Petra, 120514).

Jag tar hänsyn till varje elevs behov genom att planera min undervisning efter varje elev vid olika tillfällen, vilket leder till att elevernas olika intressen berörs vid olika arbetspass (intervju med Sara, 120514).

Jag försöker ta hänsyn till vad både eleven behöver och deras intresse när jag planerar (intervju med Ida, 120514).

Vinterek (2006:44) menar att om undervisningen enbart utformas efter elevernas egna intressen finns risk att delar av skolans ämneskunskaper inte berörs, eftersom de inte finns inom elevens intresse. Det är centralt att ha både den enskilde eleven och gruppen i åtanke vid planering av undervisning, menar samtliga lärare.

Både Sara och Ida anser att ett sätt att hjälpa elever som behöver extra stöttning är att dela ut uppgifter som gör det möjligt för en del elever att arbeta självständigt. ”En del elever behöver få extra förklaring och hjälp inför en uppgift, då försöker jag placera mig där i den mån det är möjligt” (Sara, 120514). Genom mer lärartid öppnas möjligheter för fler elever att känna sig dugliga och kompetenta, vilket leder till att deras självkänsla och tro på sig själv ökar, menar Sara. Vinterek (2006:55) hävdar att grunden för individualisering innefattar att varje enskild individ skall ges möjlighet till en optimal kunskapsutveckling.

4.3.1 Material

Förskoleklassens lärarledda arbetspass baseras till största delen på materialet med *Mamma Mu* och den lärarhandledning som finns till, berättar Sara och Ida. *Mamma Mu* materialet består förutom en lärarhandledning av två arbetsböcker som eleverna skall arbeta med under läsåret. Utöver *Mamma Mu* använder båda lärarna även spel och egentillverkat material, för att variera arbetsuppgifterna och kunna individualisera undervisningen.

Jag tycker att den bästa utgångspunkten för lärande är att blanda praktiska och teoretiska uppgifter. Det är också viktigt att eleverna får möjlighet att använda sig av olika material exempelvis vid skapandeuppgifter (intervju med Sara, 120514).

Sara menar att materialet som används i förskoleklassen skall vara trevligt och lättförståeligt. Hon tycker att det nuvarande materialet *Mamma Mu* är för mycket inriktat på siffertal samt matematik och önskar lite mer stimulerande uppgifter för eleverna. Ida poängterar att det finns elever som snabbt blir färdiga med de uppgifterna som skall göras. ”De elever som snabbt jobbar undan måste ha fler uppgifter. Jag har en pärm med extra material som jag plockar fram och så ger jag eleverna uppgifter utifrån hur långt de har kommit” (intervju med Ida).

Ida berättar om ett material som hon själv har utformat, som hon kallar individuella arbetsplaner.

Arbetsplanerna har olika svårighetsgrader, de elever som arbetar långsammare har fått färre uppgifter än de som är längre fram. Arbetsplanerna innehåller allt från att läsa en bokstavsbok, färglägga bilder till språkövningar, till matematik (intervju med Ida, 120514).

Stensmo (2008:153) menar att uppgifterna i skolan skall individualiseras utifrån elevernas olika kunskapsnivåer. Under en observation av Ida arbetade eleverna med de individuella arbetsplanerna. Genom dessa arbetsplaner öppnades möjligheter för eleverna att arbeta självständigt, medan Ida kunde gå runt i klassrummet och hjälpa de elever som behövde hjälp.

Sara upplever att somliga elever fortare blir trötta under arbetspassen och då tycker hon att det är bättre att de får byta arbetsuppgift. Under delar av observationerna framkom dock en motsägelse, eftersom eleverna arbetade med samma material utan att byta arbetsuppgift.

Sara cirkulerar runt i klassrummet för att hjälpa till där det behövs. Efter ett tag blir det okoncentrerat, men hon avbryter inte arbetspasset utan fortsätter undervisningen och eleverna får arbeta vidare med samma material. Elevernas arbete tenderar under arbetspasset ibland tappa fokus för att mer rikta in sig på allmän lek (utdrag ur observation av Sara, 120514).

Vinterek (2006:42–43) menar att individualisering inte enbart skall anpassas ifråga om innehåll utan den skall även anpassas utifrån exempelvis ork och de förutsättningar som eleverna har. Detta kan innebära att en elev har olika behov beroende på dagsform. Anledningen till att eleverna har svårt att hålla fokus under ovan beskrivna arbetspass kan variera, det kan bero på själva arbetspassets upplägg, men även på val av material.

Johansson m.fl. (2007:13) förklarar att människan tar in kunskap och lär sig på olika sätt, detta sker genom våra sinnen. Eftersom endast ett material presenterades under ovanstående observation, skapades ingen variation för eleverna, under arbetspasset med Sara.

4.3.2 Sammanfattning och slutsatser

Sammanfattningsvis kan den stora variationen av elevernas kunskapsnivåer påverka och försvåra undervisningens utformning, vilket synliggjordes under intervjuer och observationer. Stöd och hjälp skall ges till eleverna i den utsträckning som behövs för att optimal utveckling skall kunna ske. Att materialet bör individanpassas till viss del utifrån den enskilde eleven är lärarna överrens om, men trots det används främst *Mamma Mu*. *Mamma Mu*-materialet är inte individualiserat utan är ett färdigt arbetsmaterial med lärarhandledning.

Slutsatser som kan dras är att i vilken utsträckning och på vilket sätt som lärarna individanpassar undervisningen och planerar utifrån varje elev varierar. Ett innehållsrikt, varierat och anpassat material, utifrån elevers olika förutsättningar och behov, kan öka deras lärande.

5. Diskussion

Under följande avsnitt kommer en kritisk reflektion kring metod. Studiens slutsatser och resultat kommer att lyftas fram, i förhållande till studiens syfte och frågeställningar. Det kommer även att ges förslag på både fortsatt forskning inom området och förändringar i förskoleklassen.

5.1 Kritisk reflektion kring metod

I början av examensarbetet gjorde vi upp en tidsplan, för att hinna med de olika delarna i arbetet. Tack vare denna planering blev arbetet klart i tid, även om transkriberingen av intervjuerna tog länge tid än planerat. Om mer tid funnits hade det varit av intresse att jämföra denna förskoleklass med en annan, för att skapa en större förståelse och få ett bredare perspektiv på individanpassad undervisning.

För att kunna uppnå studiens syfte med hjälp av frågeställningarna, hade vi fokus på hur lärarna i förskoleklassen reflekterar över individanpassad undervisning när vi samlade in vår empiri, som bestod av intervjuer med lärarna samt observationer av lärarledda arbetspass och aktiviteter. Genom att välja denna snäva undersökningsgrupp skapades möjligheter till att undersöka komplexiteten och få en belysning av hur lärarna talar om individanpassad undervisning, samt dess betydelse i den aktuella förskoleklassen. Vi valde att använda oss av både intervjuer och observationer eftersom dessa metodval kompletterar varandra och tillför olika infallsvinklar på studiens syfte. Vår förhoppning med intervjuerna var att de skulle ge oss en inblick i hur lärarna reflekterar kring individanpassad undervisning. Valet att observera gjordes, för att tillföra studien ett bredare material, genom att synliggöra hur lärarna arbetar med individanpassad undervisning i klassrummet. Observationen som utfördes under utedagen med förskoleklassen tillförde inte mycket till studien, eftersom det individualiserade synsättet inte framkom.

Både lärarna och eleverna i förskoleklassen har varit tillmötesgående vilket gjorde att empiriinsamlingen till stor del kunde utformas utifrån våra önskemål. Vi fick anpassa oss till viss del, genom att alla tre intervjuerna genomfördes under empiriinsamlingens första dag, på grund av praktiska skäl i verksamheten. Om vi hade fått välja helt fritt hade vi valt att observera alla lärarna före intervjuerna, för att inte påverkas av det som framkommit under intervjuerna. Att intervjua före observationerna visade sig vara både

en fördel och en nackdel. Fördelen var att vi fick en förförståelse för varje lärares syn på individanpassad undervisning innan observationerna genomfördes. Nackdelen var att vi riskerade att påverkas av intervju svaren när vi observerade vilket sedan kan ha färgat våra observationer. Examensarbetets resultat kan även ha påverkats av, exempelvis, vilken dagsform både lärarna och vi hade under empiriinsamlingen, klassens struktur, vår tolkning av materialet samt den litteratur som använts.

Vi hade valt att läsa in oss mer på ämnet individanpassad undervisning innan empiriinsamlingen påbörjades, om möjligheten fanns att göra om studien. Detta för att lättare kunna komma med relevanta följdfrågor under intervjuerna. Att ha fler intervjuer med samma lärare hade kunnat berika examensarbetet ytterligare genom att det fanns möjlighet att gå igenom den insamlade empirin tillsammans med lärarna och ställa fler följdfrågor. Då hade större förståelse för empirin från vår sida skapats, eftersom lärarnas reflektioner tydligare synliggjorts. Vi ansåg att det var problematiskt att bryta ner empirin och hitta kategorier som sedan kunde ligga till grund för analysen. Eftersom vi använde oss av en intervjuguide vid intervjuerna tog inte samtalen samma riktning under intervjuerna med de olika lärarna, vilket gjorde att svaren blev svåra att jämföra. En fördel med att använda sig av intervjuguiden var att intervju personerna fick större möjlighet till inflytande under intervjun än vad de hade fått vid strukturerade intervjufrågor. Efter hand klarnade vår empiri och analysen började ta form, vilket ledde till att studiens resultat kunde synliggöras.

Reliabiliteten och *validiteten* i examensarbetet kan ifrågasättas, eftersom studien baseras på en förskoleklass. Det går därför inte att dra några generella slutsatser av vår studies resultat, eftersom det är en begränsad studie som har genomförts. Om studien hade varit mer omfattande hade dess reliabilitet och validitet ökat, eftersom en mer övergripande studie då genomförts. Trots detta menar vi att utifrån den empiri som vi har haft till vårt förfogande, är våra resultat och slutsatser relevanta för den aktuella förskoleklassen. Vi är dock medvetna om att det vi har kommit fram till kanske inte gäller i en annan förskoleklass.

5.2 Slutsatser och resultatdiskussion

Utifrån examensarbetets frågeställningar: *Hur talar lärarna om individanpassad undervisning?*, *Hur synliggörs lärarnas pedagogiska ledarskap i undervisningssituationer?* samt *I vilken utsträckning och på vilket sätt tar lärarna*

hänsyn till varje elevs behov och förutsättningar i undervisningssituationer? kunde examensarbetets syfte besvaras. Det gjordes med hjälp av intervjuer och observationer. Syftet var att belysa hur lärare i en förskoleklass talar om individanpassad undervisning och hur den konkretiseras i verksamheten. Om studien hade utförts igen på liknande sätt skulle resultatet kunna skilja sig åt eftersom examensarbetet baserades på en fallstudie, i en förskoleklass med tre lärare.

Efter att undersökningen och analysen genomförts, upptäckte vi att eleverna tenderade att få mer plats i examensarbetet än vad som från början var tanken. Fokus skulle ligga på lärarnas individuella sätt att reflektera över och arbeta med individanpassad undervisning, men för att detta skulle möjliggöras var vi i behov av att till viss del se utifrån eleverna. Detta eftersom eleverna var grunden för lärarnas arbete.

Under vårt examensarbete har det framkommit att förskoleklassen varken ses som en skola eller förskola, vilket gör det problematiskt för läraren att kombinera lek med lärarledda arbetspass, på ett sätt som utmanar eleverna men inte inkräktar i skolans värld. Resultatet av vår studie visade att lärarna anser att individanpassad undervisning har betydelse för elevers lärande. Lärarnas tankar kring individanpassad undervisning var likartade, men hur lärarna praktiserade den individanpassade undervisningen skilde sig åt. Samtliga lärare förespråkade ett varierat material och arbetsätt med motivation och struktur som grund för att kunna möta fler elever. Det visade sig dock att den individanpassade undervisningen tenderade att bli mindre synlig i klassrummet än vad lärarna under intervjuerna påtalade var önskvärt.

Slutsatser som kan dras är att genom individualisering skapas möjligheter för den enskilde eleven samt klassen till fortsatt lärande, eftersom samlärandet betonades som viktigt av lärarna. Därför är det av stor betydelse att individanpassa undervisningen efter klassens förutsättningar och behov. Det framkom dock att lärarna upplevde en problematik kring att kombinera den enskilde eleven och klassens varierande behov och förutsättningar. Ytterligare slutsatser är att det pedagogiska ledarskapet är centralt för lärarnas förmåga att bedriva individualiserad undervisning. Individanpassad undervisning belyses som betydelsefullt för elevers lärande, men tiden räcker inte till. Lärarna behöver ha mer tid, för att kunna individanpassad undervisning i förskoleklassen. Den extra tiden behövs, för att läraren skall kunna bedriva en undervisning som möter varje elev, på det sätt som Lgr 11 förespråkar.

Slutligen vill vi belysa att lärarna i förskoleklassen arbetar mot samma mål, att eleverna skall utvecklas framåt och bli väl förberedda inför skolan. Detta görs utifrån

Lgr11, vilket innebär att lärarna har samma utgångspunkt. Beroende på lärarnas egna personligheter, tankar och åsikter blir vägen för eleverna fram till målet olika, men målsättningen förblir detsamma.

5.3 Förslag på förändring i förskoleklassen

För att lärarna i förskoleklassen skall kunna utveckla arbetet med individanpassad undervisning, anser vi att lärarna behöver få tid till att sitta tillsammans och diskutera hur de skall förhålla sig till individanpassad undervisning, samt hur den skall praktiseras. Genom att lärarna byter tankar och erfarenheter med varandra tror vi att elevers lärande främjas, eftersom kunskaper och erfarenheter berikar. En gemensam plan på hur lärarnas olika arbetssätt främjar elevers lärande borde utformas, för att underlätta individualiseringen i förskoleklassen, enligt oss.

5.4 Förslag på fortsatt forskning

Under skrivandet av vårt examensarbete har nya frågor som väckt vårt intresse uppkommit. Dessa frågor kan ligga till grund för vidare forskning. Hur skall lärare förhålla sig till individanpassad undervisning och den påtalade tidsbristen vid planering i skolverksamhetens vardag? Hur kan lärarnas varierande sätt att se på individanpassad undervisning, påverka undervisningens kvalitet? Möter eleverna olika förutsättningar beroende på vilken lärare som planerat och utför undervisningen? Det hade även varit intressant att undersöka individanpassad undervisning utifrån elevers synvinkel. Hur uppfattar eleverna den individanpassade undervisningen i förhållande till hur lärarna bedriver och ser på den?

Referenser

- Bryman, Alan (2002). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber AB.
- Carlgren, Ingrid (1999). *Pedagogiska verksamheter som miljöer för lärande*. I: Carlgren, Ingrid (Red.) *Miljöer för lärande*. Lund: Studentlitteratur AB, s. 9-29.
- Egidius, Henry (2009). *Pedagogik för 2000-talet*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Fylking, Eva & Wirmark, Eva (2007). *Språk och mattelekar med Mamma Mu*. Stockholm: Natur och kultur.
- Hermansen, Mads (2011). *Pedagogiskt ledarskap och lärande i klassrummet*. I: Jensen, Elsebeth & Løv, Ole (Red.) *Pedagogiskt ledarskap om att skapa goda relationer i klassrummet*. Malmö: Gleerups utbildning AB, s. 75-93.
- Hwang, Philip & Nilsson, Björn (2003). *Utvecklingspsykologi*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Jensen, Elsebeth (2011a). *Pedagogiskt ledarskap och samarbete i undervisningen*. I: Jensen, Elsebeth & Løv, Ole (Red.) *Pedagogiskt ledarskap om att skapa goda relationer i klassrummet*. Malmö: Gleerups utbildning AB, s. 57-73.
- Jensen, Elsebeth & Løv, Ole (2011). *Pedagogiskt ledarskap om att skapa goda relationer i klassrummet*. Malmö: Gleerups utbildning AB.
- Jensen, Helle (2011b). *Pedagogiskt ledarskap med uppmärksamhet och närvaro, bekräftelse och empati*. I: Jensen, Elsebeth & Løv, Ole (Red.) *Pedagogiskt ledarskap om att skapa goda relationer i klassrummet*. Malmö: Gleerups utbildning AB, s. 95-109.
- Jensen, Mikael (2012). *Kommunikation i klassrummet*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Johansson, Ann, Skillström-Carlsson, Anna & Ring, Carina (2007). *Ett klassrum som lockar, klassrumsmiljö utifrån lärstilar*. Horred: Serholt läromedel AB.
- Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur AB.

Larsen, Ann Kristin (2009). *Metod helt enkelt, en introduktion till samhällsvetenskaplig metod*. Malmö: Gleerups Utbildning AB.

Løv, Ole (2011). *Lärarens berättelser om elever, pedagogisk analys och ledarskap i klassrummet*. I: Jensen, Elsebeth & Løv, Ole (Red.) *Pedagogiskt ledarskap om att skapa goda relationer i klassrummet*. Malmö: Gleerups utbildning AB, s. 41-56.

Maltén, Arne (2003). *Att undervisa - en mångfasetterad utmaning*. Lund: Studentlitteratur AB.

Nationalencyklopedin (2012). *Individualisering*. Tillgänglig på internet: <http://www.ne.se/individualisering> (2012-09-13).

Nilsson, Jan (1999). *Att se och förstå undervisning*. Lund: Studentlitteratur AB.

Nilsson, Jan, Wagner, Ulla & Rydstav Emma (2008). *Vilja och våga, temaarbete i grundskolans tidigare år*. Lund: Studentlitteratur AB.

Rydberg, Birgit & Bro, Kirsten (2009). *Pedagogiskt ledarskap, teamsamarbete och kollegial reflektion*. I: Jensen, Elsebeth & Løv, Ole (Red.) *Pedagogiskt ledarskap om att skapa goda relationer i klassrummet*. Malmö: Gleerups utbildning AB, s. 145-158.

Skolverket. (2011b). *Förskoleklassen är till för ditt barn - en broschyr om förskoleklassen*. Stockholm: Skolverket

Skolverket. (2011a). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Stockholm: Skolverket

Stensmo, Christer (2008). *Ledarskap i klassrummet*. Lund: Studentlitteratur AB.

Stensmo, Christer (2000). *Ledarstilar i klassrummet*. Lund: Studentlitteratur AB.

Stukát, Staffan (2011). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur AB.

Säljö, Roger (2000). *Lärande i praktiken, ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Prisma.

Patel, Runa & Davidson, Bo (2003). *Forskningsmetodikens grunder, att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur AB.

Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Tillgänglig på internet:

http://www.ibl.liu.se/student/bvg/filarkiv/1.77549/Forskningsetiska_principer_fix.pdf

(2012-05-21).

Vinterek, Monika (2006). *Individualisering i ett skolsammanhang*. Stockholm:

Myndigheten för skolutveckling.

Vygotskij, Lev S (1995). *Fantasi och kreativitet i barndomen*. Göteborg: Daidalos AB.

Bilaga 1

Intervjuguide

Tema individanpassad undervisning

Bakgrund, utbildning, antal år inom yrket.

Begreppet individanpassad undervisning- tankar och betydelse

Enskilda individen i förhållande till planering

Undervisning i förhållande till den enskilda eleven

Material och arbetssätt

Egen planering

Begrepp

Egen uppfattning om att arbeta individanpassat

Resurser i förhållande till möjlighet att arbeta individanpassat

Optimal undervisning

Bilaga 2

Information till lärare, elever och vårdnadshavare

Datum: 2012-04-13

Hej!

Vi är två lärarstudenter från Malmö högskola som går sista året av vår lärarutbildning, Emma Anzelius /.../ och Elin Prytz. Vi skall nu påbörja vårt examensarbete och vill göra vår materialinsamling i ert/era barns förskoleklass. Vårt examensarbete skall handla om hur lärarna arbetar för att individanpassa undervisningen. Vår materialinsamling kommer innefatta observationer av lektioner och intervjuer med lärarna.

För att vi skall få ett brett material vill vi filma och fotografera vissa lektioner. Detta material kommer endast användas av oss själva under skrivandet av vår analysdel i examensarbete, inga namn eller vilken skola kommer att nämnas i arbetet. Vi kommer inte att visa eller ytterligare använda varken filmen eller fotografier på något annat sätt.

Vi skickar nedan med en lapp där ni själva får bestämma om ert/era barn får delta i denna undersökning. Om vi inte får in lappen innan fredagen den 20 april 2012 uppfattar vi det som att ert/era barn får delta. Om ni inte vill att ert/era barn skall delta lämna den ifyllda lappen i era barns pärm eller lämna den till en av lärarna i förskoleklassen.

Tack på förhand/ Emma och Elin

.....

Barnets namn.....

Jag/vi vill INTE att vårt barn deltar i undersökningen

Vårdnadshavarens underskrift.....